

Eesti sõjakirjasaatjad Vabadussõjas

Toivo Kikkas

Teesid: Eestis loodi sõjakirjasaatjate institutsioon ametlikult kindralstaabi ülema polkovnik Jaan Sootsi määrusega 23. märtsil 1919. aastal. Riiki esindanud Sootsi määrus oli vastukaaluks varasemale ajalehetöötajate ettepanekule sama aasta 15. märtsist. Kahe idee peamine vahe seisnes selles, et rahvaväe juhtkond soovis endale õigust sõjakirjasaatjate ametisse kinnitamisel ja rindejoone läheduses nende liikumise üle otsustamisel, ajakirjanikud olid aga vastupidisel seisukohal. Mingit ametlikku rolli propagandistidena Eesti sõjakirjasaatjatele ette nähtud ei olnud. Sõjakirjasaatjad kajastasid rindesündmuse võrdlemisi objektiivselt, propagandistlike artikleid nad ei rahvaväe juhtkonna õhutusel ega omal algatusel ei kirjutanud.

Võtmesõnad: sõjakirjasaatjad, propaganda, Eesti ajakirjandus, Vabadussõda

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v26i33.24127>

Sissejuhatus

Vabadussõjale eelnenud Esimeses maailmasõjas viidi nii enda armee kui elanikkonna, aga eriti vastaste propagandaga mõjutamine täiesti uuele tasemele. Üha enam hakati propagandas nägema relva vaenlaste tahte demoraliseerimiseks (Welch 2014, 5). Propagandal oli maailmasõjas neli peamist sihtrühma: kodu- ja sõjarinne, neutraalsed riigid ning vaenlased (Demm 2019, 27). Propagandat on lihtsustatult defineeritud kui kommunikatsiooni vormi, mille abil propagandist üritab saavutada sihtmärgilt enda eesmärkidele vastavat reaktsiooni (Jowett ja O'Donnell 2014, 1). Sellise definitsiooniga võib küll nõustuda, kuid Vabadussõja, Esimese maailmasõja n-õ jätkusõja olud olid varasemaga võrreldes äärmiselt kaootilised.

Suurim erinevus seisnes selles, et verinoores Eesti Vabariigis puudus keskne propagandaasutus. Vabadussõjas teostati küll rahvaväe sõjaväeluure poolt lendlehtede abil mõningast propagandat, kuid seda märksa vähem kui enamlaste poolt (Kikkas, ilmumas). Välisuudiste ja uudiste välisriikidesse vahendamisega tegeles Eesti Telegraafi Agentuur (Estur), kuid tegemist polnud propagandaasutusega ja kohalike uudiste vahendamisega Eestis ei tegelenud Estur ammu. Seega nappis Eesti Vabariigil institutsioone ja meediume, kelle kaudu siseriiklikku propagandat luua ja edastada. Üheks selliseks propagandameediumiks võinuks teoreetiliselt olla sõjakirjasaatjad.

Sõjakirjasaatjate ajastu algas 19. ja 20. sajandi vahetusel reporterite võrdlemisi suurte vabadustega kajastada sõjasündmuse tõepäraselt (Clarke 2019, 50), kuid Esimese maailmasõja käigus nähti näiteks Briti kirjasaatjaid nii nende valitsuse kui ka sõjaväe poolt üha enam propagandistidena. Sõjakirjasaatjate ülesandena ei nähtud mitte rinde

tegelikkuse, vaid oma poole sõjategevuse positiivset kajastamist. Seetõttu oli rangelt reglementeeritud nii see, mida rindereporteritel näha lasti, kui ka nähtu tõlgendamine. Kirjasaatjaid kontrolliti, survestati ja juhendati pidevalt mitmesuguste ametimeeste, sh tsensorite poolt (Williams 2020, 81).

Sarnaselt Esimese maailmasõjaga hinnati kommunikatsiooni aastatel 1918–1920 kõrgelt. Teenistuses olevad sõjamehed said koduste ja tuttavate kirjadest uudiseid kodukohast ja lähedastest. Kuid laiem pilt sõjas ja kodurindel, aga ühtlasi maailmas toimuvast kujunes – või kujundati – arvestatavas osas ajakirjanduse kaudu. Kas sõjameeste motiivid olid mõjutatavad vaid riigi ja sõjaväe poolt, nagu väitis punaarmeelasi analüüsinud Roger Reese (2011, 177), või mõjutati neid demokraatlikes riikides ka veidi vabama – kuigi tsensuurile allunud – ajakirjanduse poolt? Teisalt on leitud, et kirjasaatjad muutusid maailmasõja käigus propagandistideks – mitte niivõrd omal tahtel, kui surve ja meelituste tõttu (Williams 2020, 81). Eesti ajakirjanduse puhul saab küsida, et kui väljaanded ei pruukinud otsest propagandat teha, siis kas sõjalis-poliitilise juhtkonna mõjutusel võis ajakirjandus ja seda esindanud kirjasaatjad vahest ikkagi teenida riigi huve.

Siinses artiklis selgitatakse Eesti sõjakirjasaatjate tegevuse tagamaid, antakse ülevaade rindereporterite isikutest ja nende kirjutistest. Keskseteks küsimusteks on – miks ja kuidas loodi sõjakirjasaatjate institutsioon Vabadussõjas? Kes olid Eesti sõjakirjasaatjad ja kas nad täitsid pigem ajakirjaniku rolli või olid propagandistid? Analüüsi teostamise meetodiks on sõjakirjasaatjate kirjutiste hindamine ajastu konteksti arvestades, skaalal: kas kirjutised 1) täitsid propaganda eesmäärke, 2) olid objektiivsed või 3) olid tegelikkust ilustavad. Analüüsitakse nii Eesti sõjakirjasaatjate institutsiooni kui ka seda ülesannet täitnud isikute tegevust rindereporteritena.

Valikus on ajalehtedes Päevaleht, Postimees, Vaba Maa, Tallinna Teataja ja Maaliit ilmunud kirjutised, mille autoriteks on märgitud „sõjakirjasaatja“ või mille puhul on teada, et kasutatud pseudonüümi tahta peitus mõni rindekirjasaatja. Näidisjuhtumina on süvaanalüüsitud artikleid Vabadussõja ühe episoodist – Landeswehri sõjast. Kuidas kajastasid Landeswehri sõda sõjakirjasaatjad? Kas nende kirjutistes esines saksavastast propagandat? Artikkel võiks hõlbustada tulevastel uurijatel vastamist küsimusele, mis mõju võis kogemus (Vabadus)sõjas avaldada Karl August Hindrey, August Gailiti, Richard Rohu jt kirjanike loomingule. Vene propaganda, nii enamlaste kui Vene valgete käsitlemine väljuks siinse artikli raamidest ja ei leia seetõttu kajastamist.

Eesti ajalehtede sõjasõnumid

Saksa okupatsiooni ajal oli mitmete väljaannete töö Eestis seisma pandud. 1918. aasta novembrist alates hakkas (taas)ilmuma terve rida lugejatele juba tuttavaid, aga ka täiesti uusi ajalehti. Eesti Vabariigi toetajatel oli järjest laienev valik üleriigilistest

päevalehtedest erakondade häälekandjateni ja kroonu rahastusega uudisväljaanneteni. Valdav osa lehenumbreid maksis 30–50 penni tükist. Eesti ajakirjandus allutati Vabadussõja algusest sõjatsensuurile. Reigo Rosenthal (2019, 169) on hinnanud, et tsensuritel olid sisuliselt vabad käed igasuguse rahvaväe juhtkonna suunas sihitud kriitika lämmatamiseks.

Vastaspoole sõnumitele üritati jätta võimalikult vähe kõlapinda. Enamlaste ametlik häälekandja Kommunist keelustati 1918. aasta detsembri alguses Ajutise Valitsuse otsusega (Riigi Teataja 1918, 9) ja ilmus edaspidi pörandaaluse, illegaalse väljaandena. 1918. aasta lõpust 1919. aasta maini ja siis uuesti sama aasta augustist oli peatatud ka sotsialist-revolutsionääride häälekandja Võitlus ilmumine.

Käsikäes tsensuuriga pidanuks käima propaganda – „kahjulike“ seisukohtade avaldamise keelamisest tekkinud tühimiku pidanuks täitma optimistlikuma sisuga kirjutised. Eesti Vabariigis võis ametlikeks propagandaväljaanneteks liigitada riiklikult rahastatud lehed: rahvaväelastele mõeldud Sõdur ja Valgas levitatud kohalik Rajalane. Viimati nimetatud ajaleht reklaamis end küll sõltumatuna, kuid oli rahastatud sõjaväe poolt – sõjavägede ülemjuhataja määrusega maksti ajalehe toimetusele 20 000 marka (Reiman 1919). Alates 1919. aasta 4. maist ilmus „tarvidust mööda“ (s.t ebaregulaarselt) Ülemjuhataja Staabi Teateleht, mille vastutav toimetaja oli alampolkovnik Jaan Rink (Soots 1919e). Tagasihoidlikku hinnangu põhjal võib selliste väljaannete mõju lugeda piiratuks ja märksa olulisemateks muutusid laiema lugejaskonnaga päevalehed: Päevaleht, Postimees, Vaba Maa, Maaliit ja Tallinna Teataja.

Nimetatud viie päevalehe põhjal tuleb tõdeda, et sõnumid rinnetelt pälvivad sõja kestes järjest vähem tähelepanu. Järjest enam lehepinda kulus käsitlustele sotsiaalsest ja majanduslikest probleemidest. Küllap oli sõda kajastavate artiklite vähenemises oma osa kas siis süvenevas sõjatüdimuses või sõjaga harjumises. Vähem tähtis polnud seegi, et rinnete stabiliseerudes ei olnud lugejatele põnevaid uudiseid teatada. Küll aga avaldasid päevalehed Vabadussõja jooksul igapäevaselt ülemjuhataja staabi teadaandeid. Maaliit ja Postimees paigutasid ametlikud sõjasõnumid lehe lõppu, enne kuulutusi. Näiteks Postimehes avaldati 1919. aasta jaanuaris ülevaade rindeuudistest väljaande kolmandal leheküljel rubriigis „Meie väerinna seisukord. Operatiivstaabi teadaanne“. See formaat liikus järjest lehekülje lõpu poole, jõudes aprilliks viimaseks kirjutiseks vahetult enne kuulutusi. Nii jäi see kestma Vabadussõja lõpuni. Maaliit avaldas sarnaseid teateid lehe teisel ja kolmandal küljel. Seevastu väljaannetes Päevaleht, Tallinna Teataja ja Vaba Maa avaldati ametlikke rindeteateid sõja lõpuni esilehel. Ülemjuhataja staabi teadaannete kõrval andsid sõjasündmuste kajastamisel tooni sõjakirjasaatjate artiklid.

Olgu riiklikud või eraväljaanded – iseküsimus oli see, kui regulaarselt ajalehed sõjameesteni, sh rindel võitlevate väeosadeni jõudsid. Näiteks 1919. aasta veebruari

alguses kirjutati Tallinna sõjakontrollpunkti tsensuuriaruandes, et ajalehed ja kirjad jõuavad sõduriteni väga aeglaselt ning kuna ajalehti ei ole saada, siis ei ole sõdurid kursis teistes rindelõikudes toimuvaga (Kindralstaap 1919). 5. jalaväepolgu allohitser Kompus kurtis 1919. aasta juulis ajalehtede puudumise üle ja ei saanud aru, miks neid sõduriteni ei toimetatud: „Elad nagu kotis.“ Kompuse arvates võinuks probleemi lahendada nii, et üksusest küsitakse, kes soovivad raha eest lehti tellida, ja siis võinuks saata korra või paar nädalas kellegi lehti tooma. Kompus kahtlustas, et küllap ei loe ajakirjandust ka „polgu intelligents“, sest muidu oleks pidanud ajalehti sõduriteni ikkagi jõudma (Kompus 1919). Eri meediumide, sh kuulujuttude ja erakirjade hulgas oli ajakirjandus hoolimata raskustest lugejateni jõudmisega küllap mõjukaim.

Sõjakirjasaatjad

Rindereporterite tegevust uurinud meedia ja kommunikatsiooniajaloo emeriit-professor Kevin Williams on pakkunud sõjareportaažide sünniajaks 19. sajandi keskpaika. Williams tõdeb, et sõjakirjasaatjad on kajastanud erakordseid sündmusi, kuna sõda kujutab endast tavapäraselt toimiva ühiskonna sisuliselt kokkuvarisemist. Seetõttu toimub ka sõjasündmuste kajastamine igapäevasest ajakirjandusest mõneti erinevalt. Williams rõhutab, et läbi aegade on rindekirjasaatjate ametit pidanud mitmed tuntud kirjanikud – Arthur Conan Doyle, Rudyard Kipling, Ernest Hemingway, Antoine de Saint-Exupery, Alexandre Dumas, John Steinbeck ja George Orwell teiste seas (Williams 2020, 5).

Ajakirjandusest poleks justkui põhjust riiklikku propagandat otsida, kui poleks olnud ülemjuhatause poolt osaliselt kontrollitud sõjakirjasaatjaid. Napilt on sõjakirjasaatjate tegevust ja isikuid maininud Mart Laar (2021a, 108), nimetades Hindrey kõrval Gailitit, Rohtu, Johan Juhtundi ja mõningaid teisi. Aivar Kull (2022, 78) on oma teoses Gailiti kõrval esile toonud ka Henrik Visnapuu. Rindekirjasaatjad tegutsesid juba hiljemalt 1919. aasta jaanuaris. Voldemar Kures on hilisemates mälestustes väitnud, et tema oli üldse esimene sõjakirjasaatja Vabadussõjas, kelle kirjutis avaldati juba 1918. aasta novembris (Kures 2006, 62–65). Kuigi selle väite üle võib teatavaid kahtlusi avaldada, on kahtlemata huvitav tema mälestus sellest, kuidas 1918. aasta detsembri lõpus oli Tartust lahkunud seltskonnas tervelt neli Vabadussõjas kirjasaatjana tegutsenud meest. Nimelt lahkusid Kurese väitel Tartust koos temaga Visnapuu, Gailit ja Roht – Siuru santlaagrite polk, nagu Kures neid nimetas. Kui 1918. aasta novembris kirjutatud artikliga võis Kures ennast oma äranägemise järgi sõjakirjasaatjaks lugeda, siis tema väitel sai ta koos Rohuga ülemjuhataja ametliku käsu rindereporteriks hakata sama aasta jõulude ajal (samas, 7–9). Kurese väite osas, et sõjakirjasaatjaks hakkas ta Laidoneri käsul, tuleb küll ettevaatlikuks jääda. Selles, et tollased kirjamehed sõjast artikleid avaldasid,

polnud iseenesest midagi erikummalist. Hindrey kirjutab pseudonüümi Hoia Ronk all enda kogemustest dessantpataljoniga 1919. aasta alguses (Hoia Ronk 1919a). Päevaleht avaldas järjejutuna teateid vähem tuntud kirjameestelt, näiteks anonüümselt rinde-reporterilt (Eri-sõjakirjasaatja 1919). Tallinna Teatajas ilmus samuti anonüümse sõjakirjasaatja kirjutis (K. K. 1919).

Kui Mart Laar (2021b, 229) on pidanud tõenäoliseks väidet, et sõjakirjasaatjate institutsioonile pani aluse Laidoner ja Kurese eelpool viidatud andmetel toimus see juba 1918. aasta jõulude ajal, siis tõenäoliselt pandi rindekirjasaatjate tegevuse riiklik regulatsioon paika kindralstaabi ülema polkovnik Jaan Sootsi määrusega 23. märtsil 1919. aastal (Soots 1919c). Kas algne idee selleks tuli ülemjuhatajalt kindralmajor Laidonerilt, jääb teadmata. Tema on määruse enda resolutsiooniga kinnitanud ja see pidi avaldatama päevakäsuga – tõenäoliselt päevakäsk nr 20,¹ mis oli salastatud ja selle avaldamine oli ette nähtud piiratud arvul (Soots 1919a).

Kuuest punktist koosnev määrus nägi ette, et igal Eesti Vabariigi päevalehel on õigus saata rindele kaks alalist sõjakirjasaatjat, nädalalehed ja ajakirjad võis väeliinile lähetada ühe reporteri. Rindekirjasaatjaks sai olla vaid täielikult sõjaväeteenistusest vabastatud isik ja potentsiaalsete reporterite kandidatuurid tuli esitada kinnitamiseks kindralstaabi ülemale. Kinnitatud sõjakirjasaatjad said loa liikuda rindel diviisi ja polgu staapidesse (Soots 1919c). Määrus koostati reaktsioonina August Gailiti poolt rahvaväe juhtkonnale 15. märtsil 1919. aastal esitatud ettepanekule (Soots 1919b). Selles viie aja-lehe peatoimetaja, sealhulgas Julius Seljamaa ja August Rei allkirjastatud ettepanekus taheti ajalehtedele vabadust valida ametlikke sõjakirjasaatjaid. Lisaks sooviti luba saata vastavalt vajadusele ajakirjanikke rindetsooni juurde, küll ilma eriõigusteta (Seljamaa, Rei jt 1919). Seega edastas Gailit ettepaneku rindekirjasaatjatena töötavatele reporteritele võrdlemisi vabade käte andmiseks, Soots aga leidis, et ajalehtede ainus seaduslik võimalus saata rindele oma ajakirjanik ja seeläbi saada kõige adekvaatsem ülevaade sõja käigust sai toimuda vaid rahvaväe range kontrolli all. Omaette küsimus on see, miks sõjaväe juhtkond sõjakirjasaatjate institutsiooni loomisega üldse edasi liikus, kui ajakirjandus allus sõjatsensuurile. Võimalik on, et sõjakirjasaatjate kaudu sooviti edastada eestlastele usutavana tunduvat informatsiooni. Teisalt olid rindekirjasaatjad tegutsenud veel enne vastava institutsiooni loomist ja väejuhatusel võis olla lihtsalt soov neid kontrollida – kuigi seda saanuks hõlpsamini teha kõiki ajakirjanikke rindetsoonist eemale hoides.

Williams on Esimese maailmasõja Briti rindereportereid analüüsidest tõdenud, et lubades kirjasaatjatele ligipääsu rindele, lootsid sõjaväevõimud pälvida nende usal-

¹ Päevakäsk nr 19 anti välja 22. märtsil ja päevakäsk nr 21 24. märtsil, seega on igati alust arvata, et salajane päevakäsk nr 20 avaldati 23. märtsil.

dust (Williams 2020, 82). Kuid usaldus on alati kahepoolne suhe. Paratamatult tekib küsimus, kas konkreetseid isikuid sõjakirjasaatjateks kinnitades taheti lubada rinde- teateid kirjutama rahvaväe juhtkonna silmis usaldusväärsemaid isikuid. Vähemalt üheks tõenäoliseks seletuseks võib pidada Sootsi soovi, et sõjategevust kajastaks ainult seda isiklikult pealtnäinud reporterid koondada need ajakirjanikud, kes saanuks kirjutada sõjategevusest pealtnägijatena, selmet lasta ajakirjanduses levida tihtilugu alusetutel kuulujuttudel.

Mitmesuguseid tunnistusi väljastati järgnevatele Eesti väljaandeid esindanud sõjakirjasaatjatele: Karl August Hindrey (Päevaleht), Johannes Juhtund (Päevaleht, Vaba Maa), Tõnu Franzdorf (Maaliit), Voldemar Koch (Päevaleht, Postimees), K. Kutsar (Tallinna Teataja) ja Elmar Just (Maaliit). Lubade hulgas on rindekirjasaatja staatust tõendav, nummerdatud ja fotoga varustatud tunnistus nr 1, väljastatud aprillis Juh- tundile (Sõjavägede staap 1919). Peamiselt on säilinud load „rindetsooni“ sõiduks polgustaabini. Väeosa allüksuste küllastamiseks oli vaja polguüleva eriluba. See tähendab, et rindekirjasaatjad said enam-vähem kindlalt arvestada vaid nende info- kildudega, mida neile jagati polkude staapidest. Seega vastavat luba saamata võidi mitte ainult sootuks ilma jääda pataljoni ja roodude uudistest, vaid olla üldse teadmatuses eesliini oludest.

Kindlasti ei ole loetelus ära toodud sõjakirjasaatja staatust tõendavate tunnistuste nimekiri ammendav. Üks tuntumaid sõjakirjasaatjaid oli juba Esimeses maailmasõjas sama ametit pidanud August Gailit (Kull 2022, 78). Erandlik juhtum oli samuti kirjani- kuna tuntust kogunud lipnik Richard Roht. Ta oli olnud rindekirjasaatja enne eelpool nimetatud määruse kehtima hakkamist, mis määras sõjakirjasaatja ameti pidamiseks nõude olla tegevteenistustest vabastatud. Rohtu tegevteenistusest ei vabastatud, kuid tal lubati siiski muude teenistuskohustuste kõrvalt sõjakirjasaatja kohuseid täita (Soots 1919d). See erand paistab vähem kummaline, kui arvestada, et sõjaväge ajendas soov omada tugeva kontrolli all olevat sõjakirjasaatjat. Roht jätkas tegutsemist rindekirjasaatjana ka peale 1919. aasta aprilli keskpaika. Seevastu Henrik Visnapuu tegutses kirjasaatjana kuni 1919. aasta kevadeni (Visnapuu 1949, 94).

Tuvastatavate sõjakirjasaatjate kõrval tegutses rida rindesündmuste kajastajaid, kelle isikut ei õnnestunud kindlaks teha. Nende hulgast tõusis enim esile pseudonüümi „Sõdur“ taha peituv kirjamees, kelle kirjutised andsid eriti tooni sõja lõpus.

Sõjakirjasaatjate kirjutised

Artiklis on analüüsitud 64 teadaolevat sõjakirjasaatjate kirjutist: 9 artiklit ajalehest Maaliit, 12 Postimehest, 24 Päevalehest, 5 Tallinna Teatajast ja 14 Vabast Maast. Valikust jäid välja Eesti rindekirjasaatjate kirjutised Bermond-Avalovi avantüürist 1919. aasta oktoobris ja novembris, kuna tegemist oli Läti sündmustega.

Rindereportaazje analüüsid on kesksel kohal küsimus, kas tegemist oli propagan- daga. Sisuliselt tuleb selleks luubi alla võtta sõjakirjasaatjate artiklite realistlikkus. Kahtlemata tuleb silmas pidada, et oma mõju ei jätnud avaldamata sõjatsensuur. Ühelt poolt on küsimus kirjapandud sündmuste faktitruuduses. Kas rindekirjasaatjad kirjuta- sid ikkagi seda, mida ise nägid ja sõjameestelt kuulsid, või edastati diviisi staabist saadud teavet? Teisalt saab küsida, kas kirjatükid kajastasid sõja eri tahke objektiivselt või ilustasid sündmusi ja olukordi, sh heroiseerides ilma igasuguse kriitikata rahvaväge ning selle juhtkonda. Vähem tähtis pole seegi, kas üks või teine autor suutis kesken- duda sõjasündmustele ja anda edasi teateid olukorrast rinnetel, rüütamata neid liigse- tesse, ilustavatesse kirjeldustesse.

Faktitruuduse osas tuleb arvestada kahte asjaolu. Sõjasündmuste detailne kirjel- damine oli operatiivtegevuse turvalisuse tagamiseks keelatud ja selle eest hoolitses sõjatsensuur. Teisalt ei pruukinud rindekirjasaatjad 1919. aasta kevadest alates rindel polgustaabist kaugemale jõudagi, mistõttu nende kirjutiste tõele vastavus sõltus enne- kõike polgustaabi ohvitseridest.

Üldiselt vastasid rindekirjasaatjate kajastused eesliinil toimuvast tegelikkusele. Näiteks kirjutas Richard Roht tagasivaatavalt 1919. aasta 19. juunil vahetult enne Lan- deswehri sõda sama kuu esimestel päevadel kulmineerunud Marienburgi-Jakobstadi operatsioonist:

Marienburgist [läti keeles Alūksne ja eesti keeles Aluliin – T. K.] kuni Jakobstadi [läti keeles Jēkabpils – T. K.] tegid meie väed vabastaja võidurikka sõjaväena hiilgava võidukäigu Düüna [Daugava ehk Väina jõgi – T. K.] äärde, marssides läbi Põhja-Lätimaa kiirmarsina paanikalises hirmuses põgenevate rohkearvuliste, kuid lagunevate enamlaste sõjavägede kannul, kes laiali joostes ja rohket sõjasaaki maha jättes otsegu laviini ees veeresid sügavale Venemaale. (R. R. 1919)

See kirjeldus vastas tegelikkusele – Eesti rahvavägi suutis 27. mail alanud pealetun- giga järgmise päeva hilisõhtuks enda kätte võtta Alūksne, järgnevalt 1. juuniks Gulbene ja liikuda sealt edasi 5. juuniks Jēkabpils. Pealetungiga hajutati piirkonnas tegutsenud punaväed ja sunniti nad taganema kaugelt Ida-Lätti (Vahtre 2020, 63–73).

Lisaks lahingutegevusele kirjeldasid sõjakirjasaatjad Vabadussõjas mitmel juhul sündmusi, mis ei puudutanud otsest lahingutegevust ja mille paikapidavust pole või- malik kontrollida. Näiteks kirjeldas Elmar Just juhtumit 1919. aasta 24. oktoobril Jam- burgi lähialt, kus kindral Judenitš demonstreeris Ameerika Ühendriikide esindajatele Punaarmee üle jooksnute rohkust enda vägedes – näidates seeläbi ameeriklastele, et enamlaste võim ei ole kindlatel alustel (E. J. 1919).

Märksa lihtsam on analüüsida sõjakirjasaatjate objektiivsust vastaspoole kajasta- misel. Kuna aastatel 1918–1920 puudus venevastane viha, suudeti Punaarmee tegevust

kirjeldada liigsete emotsioonideta ja ei panustatud vaenlase kuvandi loomisele. Märksa enam andsid tooni inimlikkus ja mõtlikkus. Sõja palge ees muutusid ka need rindekirjasaatjad poeetideks, kes eelistasid muidu pigem ajakirjaniku ametit. Küllap oli see ajastu märk, mis väljendus siinses artiklilis analüüsitud kirjameeste tekstides. Võib nõustuda Jüri Kivimäega, kelle hinnangul „maailmasõda puhus lõkkele suure võitluse rahvusluse ja inimsuse vahel“. Kivimäe tõdeb, et kui Lääne-Euroopa kontekstis on nähtud maailmasõda kui kultuurihävingu põhjustajat, siis Eesti ühiskonnas kiirendas sõda kommunikatsiooni ja informatsiooni edastamist (Kivimäe 2015, 47, 64).

Nii kirjutas Voldemar Koch 18. juunil:

Sõidan mööda värskeid verevälju, mööda Lõuna-Võrumaad ja Lätimaa piiräärseid kohti, kus alles hiljuti käis võitlus elu ja surma peale. Igal pool näeb veel sügavaid sõjahaavu, kuid juba hakkavad nad paranema ja kinni kasvama. Imelik mõelda, kui ruttu vahel suudetakse unustada kannatused ja valu, imelik vaadata, kuidas alles hiljuti verrega niisutatud luhad on kaetud uute kevadlilledega. (W. K. 1919)

Vägivalla jätkumine ja jõhkruks panid sügavalt mõtisklema luuletaja ja proosakirjaniku Henrik Visnapuu: „Mida otsib taevapoeg ja mongol Eesti lagendikult ja metsadest?“ (Visnapuu 1949, 88). Veel Teise maailmasõja järel pidi ta tõdema, et „maailm otsib tänaseni vastust neile küsimustele, kuid pole seda seni veel leidnud“ (samas).

Avaldatud kirjatükke lugedes saab kiiresti selgeks, et mingit ühtset malli rindekirjasaatjate artiklil polnud ja iga autori isikupärane stiil sai tugevalt esile tõusta. Teadmata on see, kas sõjakirjasaatjad said nimetamisväärsset või üldse mingit honorari. Võimalik, et kohati talitati Eduard Vilde poolt väljaõeldud põhimõtte järgi: „Rida on raha. Rida on leib“ (Vilde [1912] 1965, 472). Hindrey 18. juunil avaldatud Landeswehri rindele sõidu kajastust täitsid olustikukirjeldused:

Ilus hommik Valgas. Neli väikest poissi, kõik paljajalu, nii umbes 4–8-aastased, marsivad ja laulavad: Oh sina poiss, ei sina tea... Vaksalis erarong liitriikide ja ülemjuhataja saatkonnaga, kes täna Võndu sõidavad läbirääkimistele. [. . .] Sõit läks kahes autos lahti. Juba Valga lähedal peetakse meid kinni ja pabereid vaadatakse läbi, siis ähivad autod läbi metsade edasi, läbi metsade, mis peatset vihma oma uimastava lõhnaga ette kuulutavad. (Hoia Ronk 1919b)

Võib muidugi möönda, et kõik Hindrey kirjapandu andis edasi kõikvõimalikke sõja aspekte ja „valitsevaid meeleolusid“. Kuidas lehelugejad Hindrey kirjutise vastu võtsid, pole teada, kuid edaspidi avaldas Päevaleht tema rindeteateid vähe. Gailiti stiil oli samuti Hindrey oma sarnane. Tuleb nõustuda Aivar Kulli (2022, 77) hinnanguga, et Gailit kasutas lahingutest ülevaadet andes kohati ilukirjanduslikke kujundeid. Seevastu Roht keskendus oma artiklites otseselt sõjategevusele.

Nimekamate autorite kõrval tõusis esile autor pseudonüümiga „Sõdur“. Nii avaldati näiteks tema küllalt mahukas ülevaade seisukorrast rinnetel detsembri keskpaigas paralleelselt kolmes väljaandes, sh Tallinna Teatajas (Sõdur 1919). Võimalik, et nii mõnegi tuntuma kirjamehe jaoks kaotas sõjasõnumite kui žanri viljelemine 1919. aasta teises pooles oma võlu. Tuntud rindereporteride kõrvalejäämine võimaldas teistel autoritel end sõjakirjasaatjana tõestada.

Juhtumiuring: rindekirjasaatjad Landeswehri sõjast 1919. aasta meediasõja kontekstis

Vabadussõja üks episoode oli Landeswehri sõda. 1919. aasta 5. juunil puhkes sõjategevus eestlaste ja sakslaste vahel Põhja-Lätis. Võitlused kestsid 3. juulini, mil sõlmiti vaherahu. Ajakirjanduses oli sakslaste suhtes kriitilisi artikleid avaldatud varemgi, kuid kõige teravamaks kujunes saksavastane viha Landeswehri sõja eel ja ajal. Nii Ago Pajur (2009, 70) kui ka Mart Kuldklipp (2019, 375–376) on hinnanud, et Eesti ajakirjandus andis omalt poolt tugeva panuse viha õhutamisesse. Esiialgu peegeldus Eesti ajakirjanduses hirm võimaliku uue Saksa okupatsiooni ees. Peamise näitena on viidatud Päevalehes 4. juunil refereeritud alamkapten Julius Jürgensoni ettekandele. Jürgenson oli Eesti sõjaväe esindaja Lätis, kes kirjutas enda ettekandes sakslaste terrorist Riias ja võimalikust soovist Eesti okupeerida. Kuidas ja miks Jürgensoni ettekanne Päevalehe valdusesse sattus? Kui Jürgensoni enda käest, siis kas tema algatusel või käsu korras?

Teine võimalus oli ettekande lekkimine sealt, kuhu Jürgenson dokumendi saatis – kindralstaabist. Selge on see, et ettekande avaldamisele järgnenud „kampaania“ sai stardipaugu sõjaväest ja saksavastase viha õhutamine ajakirjanduses teenis Eesti sõjaväe juhtkonna huve, kes soovis Põhja-Lätis sakslastega võidelda. Igal juhul oli lekinud ettekanne kaalukas kirjatükk, sest järgmisel päeval refereeriti seda edasi teistes väljaannetes, näiteks ajalehes Maaliit esiküljel ja samuti sotsiaaldemokraatide häälekandjas Sotsiaaldemokraat.

Saksa okupatsioon oli jätnud elanikkonnale negatiivsed mälestused ja tõenäoliselt loonud fooni, milles oli lihtne samastada sakslasi baltisakslastega. Liisi Egliti (2012, 79–80) sõnul kajastasid sõjamehed okupatsiooni tagasivaatavalt rõhuvana. Ago Pajur (2018, 140) on kirjutanud, et võimu ülevõtmisel Saksa okupatsioonivõimudelt töötasid Saksa sõjaväelased vastu Eesti väeosadele, relvitustades näiteks Võrus eestlasi. Nii olid eestlaste ja sakslaste vahelised suhted Vabadussõja alguses küllalt teravad. Baltisakslaste ja Saksamaa ambitsioonide küsimusi kajastati Eesti ajakirjanduses kogu sõja vältel. Siin on küsimus selles, miks ja kuidas esitati saksavastase viha sõnumeid, kuidas sõnumite sisu sõja jooksul muutus ning mil viisil võis mõjutada rahvaväelaste kaitsetahet.

Õigupoolest ei olnud tegu millegi uuega. Nimelt õhutati saksavastast viha juba aastaid varem Venemaa võimude poolt. Nagu on kirjutanud Aadu Must, vallandus 1915. aastal kogu Vene riigis võimas saksavastane kampaania ja seda armee juhtkonna poolt mahitatuna. Ta rõhutab ajakirjanduse rolli maailmasõja-aegsete poliitiliste protsesside suunamisel. Teiste meetmete seas algatati baltisakslaste vastu ka meediasõda, et kujundada laiemate rahvahulkade meelsust ja meeleolusid valitsejatele sobivas suunas. Teisalt mõjutas ajakirjandus Musta hinnangul ka poliitikategijaid endid (Must 2016, 54–55, 74).

Enne 5. juunit polnud ajalehtedes avaldatud sakslasi kritiseerivate kirjutiste sisu kuigi äärmuslik. Pajur kirjutab, et Jürgensoni ettekande refereerimisest alates ilmus baltisakslaste suhtes vaenulikke artikleid igapäevaselt ning ajakirjandus ei soovinud näha erinevusi Landeswehri ja Eesti sakslaste vahel. Kõlasid üleskutsed vägivallele äraandliku vaenlase suhtes (Pajur 2009, 63–64). Küllap kõige rähnamat tooni kasutas sotsiaaldemokraatide häälekandja, rõhutades küll juba varemgi Eesti ajakirjanduses sakslastele omistatud äraandlikkuse kujundit ja võrreldes sakslasi salakavalate madudega. Samas kutsus väljaanne – juhtkirjas, mis küllap peatoimetaja August Rei koostatud – üles küsimust vägivallega lahendada: „Ärgu jäägu kivi kivi peale, sõmerat sõmera otsa. Madudele vai peajasusse“ (Rei 1919). Olukord muutus lõpuks nii ärevaks, et ülemjuhataja staabiülem Jaan Soots pidi pöörduma 12. juunil ajakirjanduse poole senise tooni leevendamiseks (Pajur 2009, 63–64).

Sõjakirjasaatjad kajastasid Landeswehri sõda seevastu küllaltki neutraalselt. Hindrey lõpetas enda 18. juunil avaldatud kirjutise humoristlikult, kirjeldades sakslaste poolt rahvaväkke üle jooksnud hobuseid. Nimelt nõudsid Saksa sõjaväelased ratsusid tagasi, kuid eestlaste hinnangul polnud põhjust seda soovi täita – loomad tulid üle omal tahtel (Hoia Ronk 1919b). Hoolimata kõigest jäid rindereporterid ikkagi inimlikkusele häälestatuks. Voldemar Koch meenutab selle sündmuse pika kajastuse lõpuks selleks ajaks rindekirjasaatja ametist loobunud Visnapuu salmi:²

Pea meeles, inimene, kitsas puuris, pilus,
Et eksides jääb velleks ikka inimene,
Kas on see hiinlane või on see venelane.
(W. K. 1919)

Kokkuvõtteks

Sõjakirjasaatjate tegevuse ametliku alguse peamiseks verstepostiks Vabadussõjas tuleb lugeda August Gailiti poolt rahvaväe juhtkonnale 15. märtsil 1919. aastal esitatud

2 Julius Kuperjanovi mälestusele pühendatud luuletusest „Jääb inimene ikka, ikka meile veel velleks“.

ajalehetoimetajate ettepanekut rindekirjasaatjatena töötavatele reporteritele võrdlemisi vabade käte andmiseks. Vastukaaluks Gailiti ettepanekule loodi sõjakirjasaatjate ametlik institutsioon Eestis kindralstaabi ülema polkovnik Sootsi määrusega 23. märtsil 1919. aastal. Toimetajate idee ja Sootsi määruse peamine vahe seisnes rinde piirkonnas töötavate ajakirjanike valikus ja nende liikumis- ning seega tegevusvabaduses. Siinne artikkel keskendus probleemile rindekirjasaatjate võimalikust rollist propaganda teenistuses. Jääb teadmata, kas rahvaväe kõrgem juhtkond üldse nägi kirjanikest ja ajakirjanikest rindereportereid ette kontrollitavate propagandistidena. Pole ühtegi tõendit, et neilt oodati sõjasündmuste kajastamist rahvaväele soodsas valguses – nii nagu nägi kirjasaatjate rolli Briti väejuhatuse Esimeses maailmasõjas. Lõpuni välistada seda ei saa.

Ilmselt rahuldab rahvaväe kõrgemat juhtkonda võimalus kontrollida, kes ja kuidas sõjaliselt tundlikule teabele ligi pääsesid. Ajalehtedes avaldatavate kirjutiste sisu reguleeris juba varem tööd alustanud sõjatsensuur. Tegelikuses kujunes olukord selliseks, et Eesti sõjakirjasaatjad suutsid neile rahvaväe juhtkonna poolt kehtestatud reeglitest ja tsensuurist hoolimata kajastada rinnetel toimuvat võrdlemisi objektiivselt. Rindereporterid ei muutunud ka omal algatusel propagandistideks. Näidisjuhtumina analüüsitud Vabadussõja ühe episoodi, Landeswehri sõja kajastamisel ei õhutanud rindekirjasaatjate artiklid saksavastast viha. Samuti ei esinenud kirjasaatjate Vabadussõja kajastustes ka venevastast viha. On võimalik, et elanikkonna informeerimine sõjakirjasaatjate poolt ilma liigsete ilustuste ja paatoseta võis kasvatada kodanike usaldust värskest iseseisvunud Eesti Vabariigi vastu.

Artikkel on valminud Tartu Ülikooli baasfinantseeritava projekti PHVAJ16908_2 „Sõda sõja järel: individuaalne ja ühiskondlik sõjakogemus 20. sajandi Eestis“ raames.

Allikad

Clarke, Patricia. 2019. „Australia’s first female war correspondent: Edith Dickenson at the Boer War.“ – *Reporting from the Wars 1850–2015: The origins and evolution of the war correspondent*, toimetanud Barry Turner, Daniel Barredo Ibáñez, Steven James Grattan, 39–52. Delaware: Vernon Press.

Demm, Eberhard. 2019. *Censorship and Propaganda in World War I: A Comprehensive History*. London: Bloomsbury Academic.

Eglit, Liisi. 2012. „Sõja- ja kodurinde suhted I maailmasõjas osalenud eesti sõdurite kirjades ja mälestustes.“ – *Eesti Sõjaajaloo Aastaraamat 2* (8): 57–88.

E. J. 1919. „Millega võitsid Wene walged Ameerikas poolehoidmist.“ – *Maaliit*, 24. oktoober.

Eri-sõjakirjasaatja. 1919. „Tapalt Wägewani.“ – *Päewaleht*, 13. jaanuar.

Hoia Ronk [Karl August Hindrey]. 1919a. „Dessantpataljoniga kaasa. II.“ – *Päewaleht*, 24. jaanuar.

- . 1919b. „Wõnnu ümbruses.“ – *Päewaleht*, 18. juuni.
- Jowett, Garth S. ja Victoria O'Donnell. 2014. *Propaganda & Persuasion*. London: Sage.
- Jürgenson, Julius. 1919a. „Uus hädaoht lõuna poolt liginemas?!“ – *Päewaleht*, 4. juuni, lk 2.
- Kikkas, Toivo. Ilmumas. „Vabadussõja-aegsed lendlehed propagandavahendina 1919. aastal.“ – *Ajalooline Ajakiri*.
- Kindralstaap. 1919. „Tallinn sõjatsensuuri aruanne, 3. veebruaril 1919.“ Rahvusarhiiv, RA, ERA.496.2.17, 1–3.
- Kivimäe, Jüri. 2015. „Sõda ja kultuuriline pööre.“ – *Esimene maailmasõda Eesti kultuuris*, toimetanud Mirjam Hinrikus ja Ave Mattheus, 23–75, Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- K. K. 1919. „Meie sõjawälja kirjasaatjalt.“ – *Tallinna Teataja*, 14. jaanuar.
- Kompus, A. 1919. „Kompus, A., vanemallohvitser – päevik Vabadussõja sündmustest ajavahemikul 25. nov. 1918. a. – 18. juulil 1919. a.“ – Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon. Rahvusarhiiv, RA, ERA.2124.3.436, pag-mata.
- Kuldkepp, Mart. 2019. „Eestlased ja „eestlaste vaenlased“: survemeetmed baltisakslaste ja nende poolehoidjate vastu Eesti Vabadussõja ajal.“ – *Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920*. Rahvusarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Nationalis Estoniae 34 (3): 365–422.
- Kull, Aivar. 2022. *August Gailit*. Toimetanud Urmas Tõnisson. Tartu: Ilmamaa.
- Kures, Voldemar. 2006. *Seitsme lukuga suletud raamat*. I köide. Tartu: Ilmamaa.
- Laar, Mart. 2021a. *Hoia Ronk: ühe konservatiivi elukaar. Karl August Hindrey*. Tallinn: Varrak.
- . 2021b. „Viimane missioon. Karl August Hindrey Vabadussõjas.“ – *Looming* 2: 224–240.
- Must, Aadu. 2016. *Muutugu ja kadugu! Baltisakslased ja Esimene maailmasõda*. Toimetanud Kadri Tooming. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Pajur, Ago. 2009. „Landeswehr'i sõja puhkemine: Eesti vaatenurk.“ – *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri* 2: 51–71.
- . 2018. „Eesti ülevõtmine Saksa okupatsioonivõimudelt novembris 1918.“ – *Ajalooline Ajakiri = The Estonian Historical Journal* 164/165 (2/3): 97–143.
- Reese, Roger. 2011. *Why Stalin's Soldiers Fought*. Kansas: University of Kansas Press.
- Rei, August. 1919. „Juhtkiri.“ – *Sotsialdemokraat*, 7. juuni.
- Reiman, Rudolf. 1919. „Sõjaväe varustusvalitsuse ülem polkovnik Reiman riigikassa peavalitsuse juhatajale, 6. novembril 1919.“ – Sõjamineisterium. Rahvusarhiiv, RA, ERA.2315.1.40, 144.
- Riigi Teataja. 1918. „„Kommunist“ kinni pandud.“ 7. detsember (nr 5), lk 9.
- Rosenthal, Reigo. 2019. *Kord ja kohus*. Tallinn: Argo.
- R. R. 1919. „Meie wägede wõidukäik Lätimaa südamesse.“ – *Tallinna Teataja*, 19. juuni.
- Seljamaa, Julius, August Rei, jt. 1919. „Eesti ajalehtede toimetajate avaldus eesti sõjavägede ülemjuhatajale kindral Laidonerile, 15. märtsil 1919.“ – Sõjavägede Staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 5.
- Soots, Jaan. 1919a. „Päevakäsk nr 20 sõjavägede ülemjuhataja staabile. Salajane, 23. märtsil 1919.“ – Sõjamineisterium. Rahvusarhiiv, RA, ERA.2315.1.7e, pag-mata.

———. 1919b. „Polkovnik Sootsi sõjainistrile saadetud hinnang toimetajate ettepanekule, 23. märtsil 1919.“ – Sõjavägede Staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 2.

———. 1919c. „Määrused sõjakirjasaatjate kohta. Kindralstaabi polkovnik Soots, 23. märtsil 1919.“ – Sõjavägede Staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 3.

———. 1919d. „Sõjavägede ülemjuhataja staabi kantselei ülem sõjainistrile, 13. aprillil 1919.“ – Sõjavägede Staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 18.

———. 1919e. „Sõjavägede ülemjuhataja staabiülem Soots siseministeeriumi trükiasjade osakonnale, 3. mail 1919.“ – Sõjavägede staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 26.

Sõdur. 1919. „Seisukord meie väerindadel.“ – *Tallinna Teataja*, 13. detsember.

Sõjavägede staap. 1919. „Sõjakirjasaatja tunnistuse väljastamine Johan Juhtundile, 7. aprillil 1919.“ – Sõjavägede staap. Rahvusarhiiv, RA, ERA.495.10.117, 8.

Vahre, Lauri, toim. *Eesti Vabadussõja ajalugu*. II kd. Tallinn: Varrak.

Vilde, Eduard. (1912) 1965. *Kui tuli tähendus... Jutustusi ja novelle*. Tallinn: Eesti Raamat.

Visnapuu, Henrik. 1949. „Kirjasaatjana Vabadussõjas.“ – *Koguja 1: Kirjandus-kultuuri koguteos*, 87–94. Geislingen: Ülemaailmne Eesti Kirjanduse Selts.

Welch, David. 2014. „'Opening Pandora's Box': Propaganda, Power and Persuasion.“ – *Propaganda, power and persuasion from World War I to Wikileaks*. Toimetanud David Welch, 3–20. London: Tauris.

Williams, Kevin. 2020. *A New History of War Reporting*. London; New York: Routledge.

W. K. 1919. „Lahinguväljadelt.“ – *Postimees*, 18. juuni.

Toivo Kikkas – Sõjaajaloolane, Tartu Ülikooli arhiivinduse nooremteadur (MA 2020).
E-post: toivo.kikkas[at]ut.ee

Estonian War Correspondents in the War of Independence

Toivo Kikkas

Keywords: war correspondents, propaganda, journalism, Estonian War of Independence

“The age of the war reporter”, as Patricia Clarke called it, started with the Boer War at the turn of 19th century. During the First World War, propaganda became crucial for states and armies. Propaganda was used as a weapon against enemy states and in hope of influencing the home population. As Kevin Williams states in his study, the leadership of the British Army and the government saw the purpose of war reporters more and more as propagandists. Correspondents were under heavy scrutiny to see and hear only what the military leadership wished them to.

This article focuses on the possibility that the same situation applied to war reporters during Estonia's 1918–1920 War of Independence. From November 1918, a number of newspapers that were already familiar to readers, as well as new ones, began to appear. Supporters of the Republic of Estonia had an ever-expanding range of daily newspapers from both political parties as well as state-funded publications. The Estonian press was subject to military censorship from the beginning of the War of Independence.

Attempts were made to block newspapers from the hostile parties. The official newspaper of the Bolsheviks was banned at the beginning of December 1918 by a decision of the Provisional Government and subsequently appeared as an illegal underground publication. From the end of 1918 to May 1919, and then again from August of the same year, the appearance of the socialist-revolutionary newspaper was also suspended.

Co-operating with censorship should have been propaganda – the gap created by banning the publication of “harmful” positions should have been filled by more optimistic writing. According to the daily newspapers, messages from the frontline received less attention as the War continued. More space was reserved for social and economic problems. The decline in articles covering the War must have played a part, either in the deepening tediousness of war or in becoming accustomed to it. It was no less important that, as the fronts stabilised, there was no exciting news for readers.

Estonia's institution of war correspondents was officially created on March 23, 1919. This was done to counter a proposition from author and reporter August Gailit on March 15, 1919. The main difference between the two ideas was that according to official rules, war correspondents needed approval from the army. Freedom of movement near the frontline was much more limited than Gailit had desired.

The question of whether this was propaganda is central to an analysis of frontline reports. In essence, the realism of articles from war correspondents must be taken into consideration. Undoubtedly, it should be borne in mind that military censorship did not leave its influence undisclosed. On the one hand, it is a question of the factual content in the events recorded. Did war correspondents write what they saw and what they heard from soldiers, or did they pass on official accounts? On the other hand, one can ask whether the writings reflected the various aspects of the War objectively, or whether they embellished events and situations without criticism. Also important is whether authors were able to focus on the events of war and convey reports of the situation on the fronts without plundering them into excessive, glorifying descriptions.

Summary

Among correspondents reporting on the War were several prominent authors, such as August Gailit, Karl August Hindrey, Henrik Visnapuu and Richard Roht. But journalists such as Voldemar Koch (later famous as Voldemar Kures) were also present. In general all of them used pseudonyms, for example, Hindrey was known as Hoia Ronk. The final number of war correspondents remains unknown, especially as several authors used pseudonyms that could not with certainty be matched to any of the correspondents. For this article, 64 available texts by war correspondents were analysed from the following newspapers: *Maaliit* (9), *Postimees* (12), *Päevaleht* (24), *Tallinna Teataja* (5) and *Vaba Maa* (14).

There is no evidence that the leadership of the army wished war correspondents to create propaganda. In their articles, correspondents remained relatively objective and did not become propagandists of their own accord. Instead, several authors took a humane or humorous approach to reporting from the War, possibly helping increase citizens' trust in the newly emerged Republic of Estonia.

Toivo Kikkas is a military historian and Junior Research Fellow of Archival Studies at the University of Tartu (MA 2020).

E-mail: toivo.kikkas[at]ut.ee